

AYDAR-ARNASOY KO‘LLARI TIZIMIDA TARQALGAN *DIPLOSTOMUM SPATHACEUM* (*RUDOLPHI, 1819*) TARQALISHI VA HAYOT SIKLI

Ravshanova Adolat Ravshan qizi

JDPU Zoologiya va anatomiya kafedrası o‘qituvchisi

Aliyeva Sabrina Xojiakbar qizi

JDPU Biologiya yo‘nalishi talabasi

Xushvaqtova Madina Ulug‘bek qizi

JDPU Biologiya yo‘nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Tadqiqotning maqsadi Aydar-Arnasoy ko‘llari tizimining Burgomistr (*Larus hyperboreus* Gunnerus, 1767) gelmint faunasini tahlil qilish va mintaqadagi parazitologik vaziyatning ko‘rsatkichlari sifatida ulardan foydalanish imkoniyatini baholash. Oddiy hayot aylanishi davomida *Diplostomum spathaceum* adoloserkariyalari ikkinchi oraliq xo‘jayinlaridan biri bo‘lgan burgomistrga yopishadi va ularni bosib oladi.

Kalit so‘zlar: Aydar-Arnasoy ko‘llari tizimi, burgomistr, gelmintlar, hayot sikli, patogen, parazit populyatsiyasi.

Materiallar va usullar. Material turli xil Burgomistrlarning gelmint faunasi haqidagi adabiyot ma‘lumotlari hamda Aydar-Arnasoy ko‘llari tizimidagi Arnasoy, Aydarko‘l, Tuzkon ko‘llaridir.

Gelmint faunasining taksonomik tarkibini tahlil qilishdan tashqari, yuqumliligining miqdoriy ko‘rsatkichlari aniqlandi.

Natijalar va muhokama. Burgomistrlarning gelmint faunasi yuqori turga ega ekanligi aniqlandi. Xilma-xillik (34 tur - trematodalarning 8 turi, sestodalarning 16 turi, nematodalarning 8 turi, akantosefalalarning 2 turi) va past qiymatlarda tarqalishining miqdoriy ko‘rsatkichlari. Turlarning xilma-xilligiga ko‘ra, Aydar-Arnasoy ko‘llari

tizimida 2022 yil yanvar oyida ilk bor uchratildi. Bunga sabab, iqlimning issiqligi, oziqalarining mo'ligi, yashash uchun qulay sharoit mavjudligidir.

Iqlim o'zgarishi va turli patogenlar tomonidan kasallik xavfi o'rtasidagi bog'liqlik tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Iqlim omillarining parazit populyatsiyasi dinamikasiga ta'siri, ayniqsa, parazitlarning paydo bo'lishi va tarqalishi atrof-muhit haroratining mavsumiy o'zgarishlari bilan kuchli tartibga solinadigan Aydar-Arnasoy ko'llari tizimida yaqqol namoyon bo'ladi...

Kirish

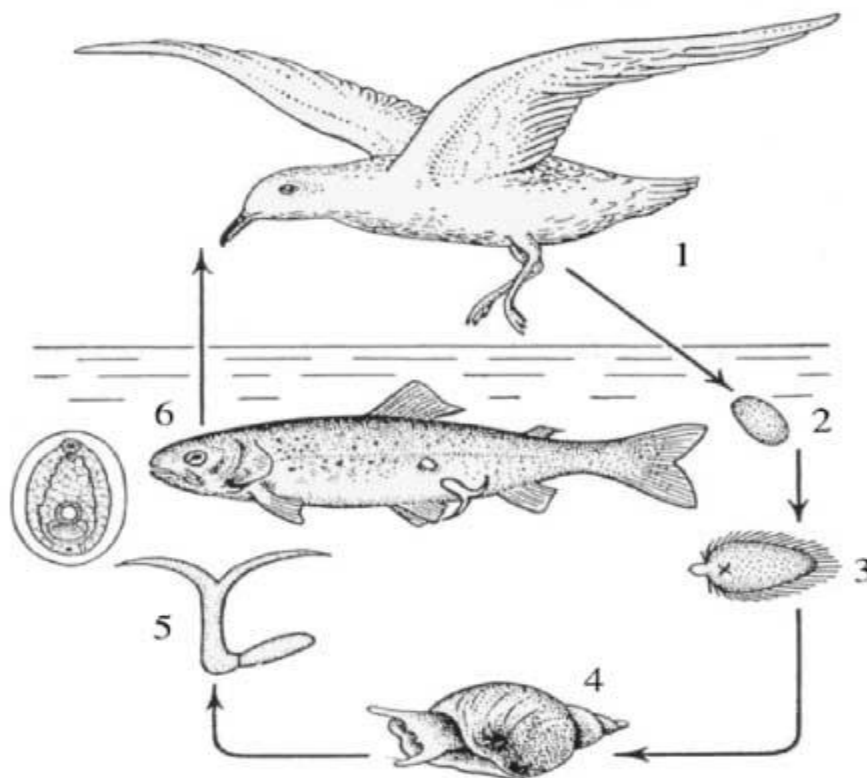
Baliqlar digenean hayot aylanishlarida muhim yakuniy yoki oraliq xostlardir. Digenealarning *Diplostomum spathaceum* (Rhudolphi, 1819) Braun, 1893.

X o ' j a y i n i : *Larus cachinnans*, *Larus hyperboreus*

L o k a l i z a t s i y a s i : ingichka ichak.

J o y i v a u c h r a g a n v a q t i : Jizzax viloyati Arnasoy tumani Aydar-Arnasoy ko'llar tizimining Sharqiy Tuzkon qismi; yanvar, fevral 2022 y.

T a v s i f i : tansining uzunligi 1.7 – 3.83 mm, oldingi va orqa segmentlarga aniq ajralgan. Oldingi segmenti 0.75-1.53×0.30-1.02mm. Og'iz so'rg'ichi 0.045-0.10×0.06-0.10 mm. Soxtaso'rg'ichlarining uzunligi 0.06-0.12 mm, quloqsimon o'simtalar shaklida kuchli oldinga chiqib ketadi. Halqumi 0.05-0.08×0.045-0.07 mm. Ventral so'rg'ich og'izdan kattaroq, uning o'lchamlari 0.065-0.11×0.065-0.13 mm. Brandesa organi 0.15-0.46 x 0.15-0.44 mm; uning oldingi cheti qorin so'rg'ichining orqa cheti chegarasiga yetib bormaydi. Orqa segment to'qmoqsimon shaklda, oldingi uzunligi 1,09-2,28 mm, moyaklarning maksimal kengligi 0,325-0,77 mm. Tuxumdon 0,09-0,18x0,07-0,27 mm, oldingi moyakning yaxshi rivojlangan bo'lagi oldida joylashgan. Segmentning orqa yarmida moyaklar. Old moyak assimetrik 0,19-0,43 x 0,22-0,50 mm, orqa ikki bo'lakli 0,22 - 0,55 x 0,28-0,55 mm. Sariq bezlarning asosiy qismi orqa gmentaning oldingi yarmida to'plangan. Old segmentda sariq tanachalar Brandes organi atrofida zich to'plam hosil qiladi va ularning zichligi asta-sekin old va yon tomonda kamayadi; ularning oldingi chegarasi Brandes organining oldingi cheti darajasida o'tadi. Tuxum 0,079-0,12 x 0,055-0,074 mm (2-rasm).

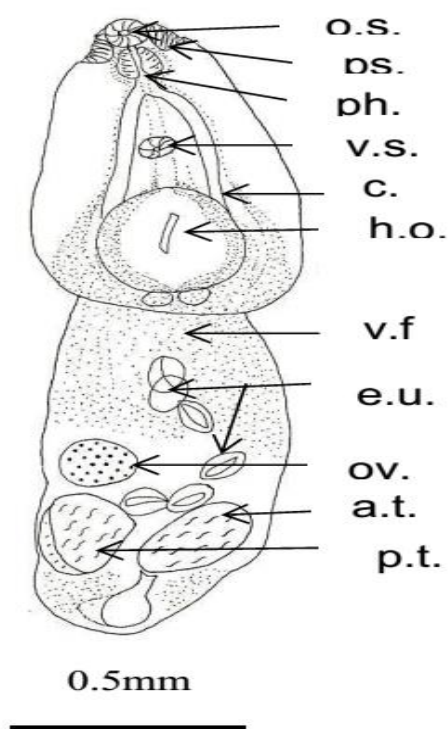

1-rasm. Diplostomum spathaceumning hayot aylanishi.

Parazitlar baliq yeyuvchi qushlarning ichaklarida jinsiy yo‘l bilan ko‘payadi, masalan, chayqalar (1) va tuxum chiqaradi (2), so‘ngra erkin suzuvchi miratsidiya (3). Mirasidiya chuchuk suv salyangozlarini yuqtiradi (4) va jinssiz ko‘payishni boshlaydi va minglab serkariyalarni keltirib chiqaradi (5). Serkariylar baliqlarga kirib, ko‘z linzalariga o‘rnashib, metaserkariylarga aylanadi (6). Infektsiyalangan baliqni qush yegandan keyin hayot aylanishi tugaydi. (Dogiel va boshqalar, 1961 dan o‘zgartirilgan.)

B i o l o g i y a s i. *Lymnaea auriculana* ning birinchi oraliq xo‘jayinlari chuchuk suv baliqlari, asosan *L. bactriana* va *L. pereger*; ikkinchisi *Venno Cyprinidae*. Ko‘z linzalarida *metacercariae* (Shigin, 1977, 1986). Yevropa chayka qushlaridan (Rudolfi, 1819) maritalardan tasvirlangan turlarning asl tavsifi uning o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettirmadi. Buni birinchi marta Olson (Olsson, 1876) amalga oshirdi, u o‘z tavsifini turning ushbu xususiyatlarini aks ettiruvchi chizma bilan to‘ldirdi. Dubois (Dubois, 1938) *D. chromatoforum* uchun *D. spathaceum* nomini noto‘g‘ri ishlatgan (= *D. pseudiplostomum dospathaceum* jinsining boshqa turlari uchun, Niewiadomska, 1984 dan keyin). Keyinchalik bu xato *Strigeidida* (Cy Darikov, 1960; Dubois, 1970; Yamaguti, 1971; va boshqalar) trematodalarining taksonomiyasi bo‘yicha barcha asosiy qo‘llanmalarga o‘tkazildi va Olson tomonidan tasvirlangan turlar unutildi. U keyingi tadqiqotchilar tomonidan mustaqil tur sifatida o‘rganilgan. Rivojlanishning turli bosqichlarida qayta-qayta yangidan tasvirlangan: cercaria bo‘yicha *Cercaria paracauda*

(Iles, 1959), metaserkariya bo'yicha - *D. macrostomum*, *D. erythrophthalmi* va *D. paracaudum* (Shigin, 1965, 19686, 197). va maritasi *D. paracaudum* (Shigin, 1977) va *D. shigini* (Zhatkanbaeva, 1978) ko'ra. Duboisning xatosini sinonim sifatida *D. spathaceum* va *D. helvetikum* (Dyubois, 1929) kiritgan Niewiadomska (1984) payqagan. [1]

2-rasm. (a.t.) oldingi moyak , (c.) ko'r ichak , (c.s.) tsirrus qopchasi, (e.u.) bachadondagi tuxumlar, (g.a.) genetik atrium, (h.o.) tutuvchi organ , (o.s.) og'iz so'rg'ichlari , (o.) tuxumdon , (ph.) Farenks, (ps.) Pseudosockers , (v.f.) vitellin follikullari, (v.s.) qorin so'rg'ichi.

ADABIYOTLAR

1. М.Д.Сонин. Определитель трематод рыбоядных птиц Палеарктики (описторхиды, рениколиды, стригейды). Москва «Наука», 1986. 127-ст.
2. Л.Ф.Боргаренко. Гельминты птиц Таджикистана. Книга II. «Дониш». Душанбе-1984. 144-ст.
3. Amany Moaied Yaseen and Basim Hashim Abdullah. First record of three species of Trematode in Caspin Gull (*Larus cachinnans* Pallas , 1811) in Faw township , southern of Basrah, Iraq. Basrah Journal of Science (B) Vol. 36 (1), 53- 67, 2018